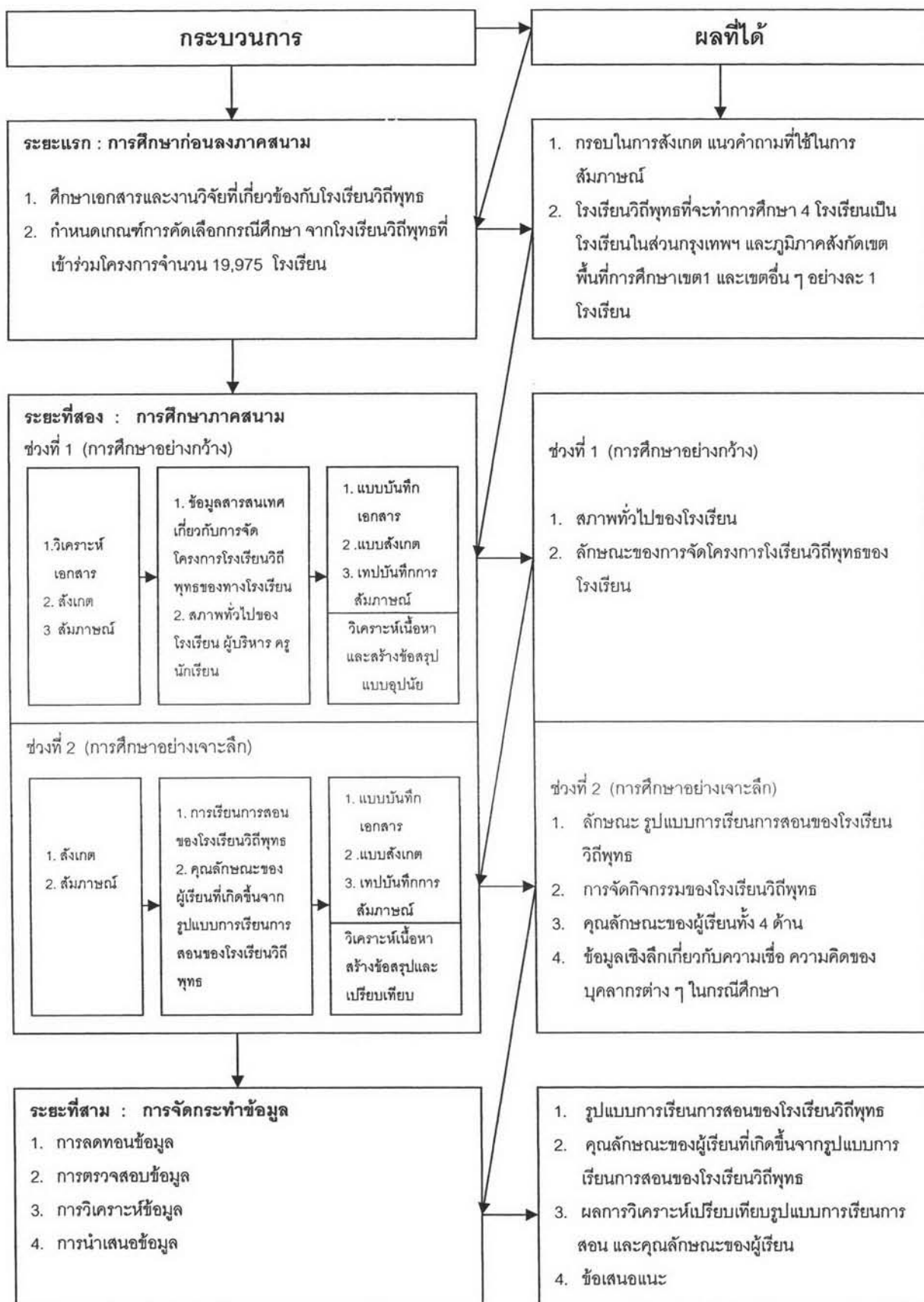

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการศึกษารูปแบบการเรียนการสอนของโรงเรียนวิถิพุทธในครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพในลักษณะการวิจัยพหุกรณีศึกษา (Multiple case study research) เพื่อศึกษารูปแบบการเรียนการสอนของโรงเรียนวิถิพุทธ และเพื่อศึกษาคุณลักษณะของผู้เรียนที่ได้รับรูปแบบการเรียนการสอนของโรงเรียนวิถิพุทธ เป้าหมายในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คือ โรงเรียนวิถิพุทธในกรุงเทพมหานครและภูมิภาค โดยผู้วิจัยนำตนเองเข้าไปศึกษาในโรงเรียน

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้การสังเกต (Observation) การสัมภาษณ์ (Interview) การวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง (Documentary Analysis) โดยผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยตนเอง โดยเข้าไปอยู่ในโรงเรียนทั้ง 4 โรงเรียนในช่วงเดือน พฤศจิกายน – กุมภาพันธ์ การดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะแรก 1 กรกฎาคม 2549 ถึง 30 กันยายน 2549 เป็นการศึกษาภาคสนาม โดยทำการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดกรอบในการสังเกต การวิเคราะห์เอกสาร และผู้วิจัยทำการคัดเลือกกรณีศึกษา ระยะที่สอง 20 พฤศจิกายน 2549 ถึง 22 กุมภาพันธ์ 2550 เป็นการศึกษาภาคสนาม ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในประเด็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนของโรงเรียนวิถิพุทธ และคุณลักษณะของผู้เรียนที่ได้รับรูปแบบการเรียนการสอนของโรงเรียนวิถิพุทธทั้ง 4 กรณีศึกษา และระยะที่สาม เป็นการนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้ในภาคสนามมาวิเคราะห์ ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยสรุปไว้ในแผนภาพที่ 6 ดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 6 ขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย

ระยะแรก : การศึกษาก่อนลงภาคสนาม

การศึกษาก่อนลงภาคสนาม นับเป็นขั้นตอนที่สำคัญและมีผลอย่างยิ่งต่อการศึกษาระดับต่อไปในการวิจัยเชิงคุณภาพ เพราะจะทำให้ผู้วิจัยมองเห็นปัญหาได้ชัดเจนและสามารถเลือกกรณีศึกษาที่เหมาะสมได้ โดยมีรายละเอียดในการศึกษาดังนี้

1. การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Document Research)

ผู้วิจัยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยเริ่มจากประวัติความเป็นมาของโรงเรียนวิถียุทธ ความหมายของโรงเรียนวิถียุทธ รูปแบบและลักษณะโรงเรียนวิถียุทธ แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถียุทธ การจัดวิถียุทธสู่การเรียนรู้ และตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถียุทธ นอกจากนี้ทำการศึกษาเกี่ยวกับรายละเอียดของรูปแบบการจัดการเรียนการสอนเพื่อกำหนดกรอบการสังเกตและแนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์

2. การเลือกกรณีศึกษา (Case Study)

การวิจัยเฉพาะกรณีศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยเลือก โรงเรียนวิถียุทธที่เป็นโรงเรียนในกรุงเทพมหานคร และภูมิภาค โดยคัดเลือกจากโรงเรียนวิถียุทธกัลยาณมิตร ซึ่งเป็นโรงเรียนที่ได้รับการคัดเลือกจากสำนักงานวัตกรรมการจัดการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ว่าเป็นโรงเรียนวิถียุทธที่มีผลงานดีเด่น และมีศักยภาพความพร้อมในการเป็นแม่ข่ายโรงเรียนวิถียุทธที่เป็นแหล่งเรียนรู้ให้โรงเรียนอื่นภายในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา จำนวน 4 โรงเรียน

เกณฑ์ในการคัดเลือกกรณีศึกษา มีดังนี้

1. คัดเลือกโดยพิจารณาข้อมูลโรงเรียนวิถียุทธกัลยาณมิตรจากสำนักพัฒนาวัตกรรมการจัดการศึกษา
2. คัดเลือกจากโรงเรียนวิถียุทธกัลยาณมิตรในกรุงเทพมหานครและภูมิภาค และคัดเลือกตามเขตพื้นที่การศึกษา เขต1 และเขตอื่น ๆ อย่างละ 1 โรงเรียน
3. คัดเลือกจากโรงเรียนที่ยินดีและให้ความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล
4. ผู้วิจัยมีความสะดวกในการเดินทางและที่พักอาศัย

จากเกณฑ์การคัดเลือกกรณีศึกษาทั้ง 4 เกณฑ์ข้างต้นสามารถคัดเลือกกรณีศึกษาที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้จำนวน 4 โรงเรียน คือ กรณีศึกษาที่ 1 และ 2 เป็นโรงเรียนในสวนกรุงเทพมหานคร เขตพื้นที่การศึกษา เขต1 และเขต3 ตามลำดับ และกรณีศึกษาที่ 3 และ4 เป็นโรงเรียนในภูมิภาค (จังหวัดพระนครศรีอยุธยา) เขตพื้นที่การศึกษา เขต1 และเขต2 ตามลำดับ

ผู้ให้ข้อมูลในแต่ละกรณีศึกษา ประกอบด้วย

1. ครูผู้รับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ
2. ครูที่สอนในวิชาต่าง ๆ
3. ผู้บริหารสถานศึกษา
4. นักเรียน

3. การเตรียมตัวในการศึกษาภาคสนาม

1. เมื่อผู้วิจัยได้คัดเลือกกรณีศึกษาแล้ว ได้โทรศัพท์ไปขออนุญาตกรณีศึกษาล่วงหน้าและเมื่อกำหนดวันในการลงสนามแล้วก็ได้โทรศัพท์ไปแจ้งให้กับกรณีศึกษารับทราบและในวันที่ลงสนามได้นำหนังสือขอความร่วมมือจากคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแจ้งให้ผู้บริหารกรณีศึกษาที่ 3 และ 4 ซึ่งเป็นโรงเรียนในภูมิภาค รับทราบอย่างเป็นทางการอีกครั้ง แต่กรณีศึกษาที่ 1 และ 2 ซึ่งเป็นโรงเรียนในกรุงเทพมหานครได้จัดส่งหนังสือขอความร่วมมือจากคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแจ้งให้ผู้บริหารทราบล่วงหน้า

2. กำหนดระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

3. ผู้วิจัยทำความเข้าใจในวิธีการ ขั้นตอนและประเด็นในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสังเกต การสัมภาษณ์ และจากการวิเคราะห์เอกสาร

4. จัดเตรียมอุปกรณ์ที่ต้องใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ได้แก่ สมุดบันทึก แฟ้มรวบรวมข้อมูล เทปบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป และของที่ระลึก

ระยะที่สอง : การศึกษาภาคสนาม

เพื่อให้การลงภาคสนามในการวิจัยเกิดประสิทธิภาพ และได้ข้อมูลรูปแบบการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนวิถีพุทธ และข้อมูลคุณลักษณะของผู้เรียนที่ได้รับรูปแบบการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนวิถีพุทธอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ผู้วิจัยจึงได้กำหนดแผนในการศึกษาภาคสนาม และแผนการเข้าถึงข้อมูล

1. แผนการศึกษาภาคสนาม

ตารางที่ 5 แผนการศึกษาภาคสนาม

ระยะเวลา	กิจกรรม	แหล่งข้อมูล	หมายเหตุ
กรณีศึกษาที่ 3 (20 พ.ย. – 1 ธ.ค. 49)	1. เข้าพบผู้บริหารและครูผู้รับผิดชอบโครงการที่แจ้งวัตถุประสงค์เพื่อขออนุญาต เก็บข้อมูลและสร้างความสัมพันธ์	1. ครูผู้รับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ	ผู้วิจัยศึกษากรณีศึกษาที่ 3 ก่อน
กรณีศึกษาที่ 4 (25 ธ.ค.49 -9 ม.ค. 50)	2. เก็บข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของโรงเรียนวิถีพุทธ	2. ครูที่สอนในวิชาต่าง ๆ	เนื่องจาก
กรณีศึกษาที่ 1 (15 - 26 ม.ค. 50)	3.เก็บ ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนวิถีพุทธ โดยใช้การสังเกต การสัมภาษณ์และการศึกษาเอกสาร	3. ผู้บริหารสถานศึกษา	ความ
กรณีศึกษาที่ 2 (9 – 22 ก.พ. 50)	4. เก็บข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้เรียนที่ได้รับรูปแบบการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนวิถีพุทธ โดยใช้การสังเกต การสัมภาษณ์และการศึกษาเอกสาร	4. นักเรียน	สะดวกใน
		5. เอกสารแผนการปฏิบัติการและเอกสารเกี่ยวข้อง กับข้อมูลสารสนเทศของโรงเรียนวิถีพุทธ	การเดินทาง

จากตารางดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในโรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษาในลักษณะเดียวกัน โดยมีรายละเอียดในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของโรงเรียนวิถีพุทธ ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยใช้การสังเกต การสัมภาษณ์และการศึกษาเอกสาร ข้อมูลที่ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่

- ข้อมูลเกี่ยวกับบุคลากรและนักเรียน เช่น จำนวนครูและนักเรียน
- ข้อมูลสภาพทั่วไปของโรงเรียน สภาพแวดล้อม เช่น อาคารเรียน ห้องเรียน

2. ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนวิถีพุทธ ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยใช้การสังเกต การสัมภาษณ์ และการศึกษาเอกสาร ข้อมูลที่ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่

- ข้อมูลรูปแบบการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนวิถีพุทธ ทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านปรัชญา/หลักการ ด้านวัตถุประสงค์ของรูปแบบการเรียนการสอน ด้านขั้นตอนและ

ลักษณะการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านวิธีการวัดและประเมินผลที่ใช้ในรูปแบบการเรียนการสอน

- บรรยากาศในห้องเรียน

3. ข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้เรียนที่ได้รับรูปแบบการเรียนการสอนของโรงเรียนวิถียุทธในชั้นตอนนี้ผู้วิจัยใช้การสังเกต การสัมภาษณ์และการศึกษาเอกสาร ข้อมูลที่ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่

- ข้อมูลคุณลักษณะของผู้เรียนที่ได้รับรูปแบบการเรียนการสอนของโรงเรียนวิถียุทธผู้เรียน 4 ด้าน คือ

1. ด้านกาย (กายภาพ) คือ นักเรียนบริโภคใช้สอยปัจจัย 4 ในปริมาณและคุณภาพที่เหมาะสม ได้คุณค่าแท้ นักเรียนดูแลร่างกายและการแต่งกายสะอาดเรียบร้อย และนักเรียนดำรงชีวิตอย่างเกื้อกูลสิ่งแวดล้อม

2. ด้านศีล(สังคม) คือ นักเรียนมีศีล 5 เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต นักเรียนมีวินัยซื่อสัตย์ มีความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา และนักเรียนสามารถพึ่งตนเองได้หรือทำงานเลี้ยงชีพด้วยความสุจริต

3. ด้านจิต (จิตใจ/อารมณ์) คือ นักเรียนมีความกตัญญูรู้คุณ ตอบแทนคุณ มีจิตใจเมตตา กรุณา (เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ แบ่งปัน)ต่อกัน นักเรียนทำงานและเรียนรู้ อย่างตั้งใจอดทน ขยันหมั่นเพียร มีสุขภาพจิตดี แจ่มใส ร่าเริงเบิกบาน

4. ด้านปัญญา คือ นักเรียนมีศรัทธาและความเข้าใจที่ถูกต้องในพระรัตนตรัย นักเรียนรู้บาป-บุญ คุณ-โทษ ประโยชน์-มิใช่ประโยชน์ นักเรียนใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษา แสวงหาความจริง และใฝ่สร้างสรรค์ พัฒนางานอยู่เสมอ และนักเรียนรู้เท่าทัน แก้ไขปัญหาชีวิตและการทำงานได้ด้วยสติปัญญา

ในขณะที่เดียวกันผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อมูลเป็นระยะ ๆ โดยใช้กรอบแนวคิดเป็นแนวทางในการศึกษาทั้งนี้เพื่อให้มีความแม่นยำตรงในการตีความได้กว้างขวางและครอบคลุมมากขึ้น ผู้วิจัยมีแผนการเข้าถึงข้อมูล ดังนี้

2. แผนการเข้าถึงข้อมูล

ผู้วิจัยได้วางแผนการเข้าถึงข้อมูลมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 วิธีการเข้าถึงข้อมูลของผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ

แบบที่ 1 การเข้าถึงข้อมูลโดยไม่เปิดเผยสถานภาพจริง (covert role)

ผู้วิจัยใช้การเข้าถึงข้อมูลโดยวิธีนี้กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นนักเรียน ในช่วงแรกของการลงสนาม เพื่อป้องกันการระแวงของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งเพื่อให้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลรู้สึกกับผู้วิจัยอย่างเป็นธรรมชาติมากที่สุด การที่กลุ่มผู้ให้ข้อมูลไม่ทราบเป้าหมายของผู้วิจัยจะช่วยให้กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

สามารถให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัยได้โดยอิสระ ปราศจากความกังวลใจ และไม่ต้องคอยกังวลว่าผู้วิจัยจะเก็บอะไรไปจากเขาบ้างในกรณีที่กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเกิดความสงสัยและซักถาม ผู้วิจัยจะบอกว่าอาจารย์ให้มาช่วยงาน

แบบที่ 2 การเข้าถึงข้อมูลโดยเปิดเผยสถานภาพจริง (overt role)

ผู้วิจัยใช้การเข้าถึงข้อมูลโดยวิธีนี้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับโรงเรียน เก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้บริหาร คณะครู ตั้งแต่แรกเริ่มการเก็บข้อมูลจนกระทั่งสิ้นสุดการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงตามเป้าหมายมากที่สุด

2.2 การศึกษาปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นโดยทั่วไปในสนามวิจัย ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ การศึกษาเอกสาร และผู้วิจัยจะจดบันทึกข้อมูลสนามในแต่ละวันอย่างละเอียด (full field note)

3. การสร้างความสัมพันธ์ (Rapport)

การเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคสนามโดยใช้ผู้วิจัยเป็นเครื่องมือสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องตามความเป็นจริง ผู้วิจัยต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลตั้งแต่แรกเริ่มเข้าสู่สนามจนกระทั่งเสร็จสิ้นกระบวนการวิจัย ซึ่งบุคคลในสนามที่ผู้วิจัยศึกษาครั้งนี้มีความแตกต่างกันทั้งด้านสถานภาพ บทบาททางสังคม ความรู้สึกนึกคิด ทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ เพศ วัย และการศึกษา ผู้วิจัยต้องวางตัวให้เหมาะสมกับกาลเทศะ การสร้างความสัมพันธ์ก็ย่อมเป็นไปตามกลุ่มคนที่ผู้วิจัยต้องเข้าไปสัมพันธ์ด้วย ดังนี้

3.1 ผู้บริหารสถานศึกษา

ผู้วิจัยเข้าไปโรงเรียนในวันแรกโดยนำหนังสือขอความร่วมมือในการทำวิจัยจากภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษาเข้าไปขอความร่วมมือกับผู้บริหารสถานศึกษา และแนะนำตัวอย่างเป็นทางการพร้อมทั้งชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัยในครั้งนี้ ขณะที่อยู่ในโรงเรียนผู้วิจัยถือว่าตนเองเป็นบุคลากรคนหนึ่งโรงเรียนที่อยู่ภายใต้การบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา ให้ความเคารพเสมือนผู้บังคับบัญชา ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์ผู้บริหารอย่างไม่เป็นทางการ โดยการใช้น้ำคำถามในแนวกว้าง ๆ ไม่มีการจำกัดคำตอบเพื่อให้มีอิสระในการตอบ

ผู้บริหารสถานศึกษาได้ซักถามรายละเอียดของการทำวิจัย และต้องการศึกษาอะไรบ้าง ผู้วิจัยได้อธิบายไปตามความเป็นจริงอย่างคร่าว ๆ เมื่อพูดคุยทำความเข้าใจกันเรียบร้อยแล้วผู้บริหารสถานศึกษาได้กล่าวกับผู้วิจัยว่า

“ ยินดีต้อนรับ มีอะไรขาดเหลือก็บอก เดียวจะแนะนำอาจารย์บุคลากรผู้รับผิดชอบโครงการให้ มีอะไรก็ซักถามหรือสงสัยก็ถามได้”

(ผู้บริหารสถานศึกษา กรณีศึกษาที่ 3 / 20 พ.ย. 49)

และในกรณีศึกษาที่ 4 หลังจากแนะนำตัวชี้แจงวัตถุประสงค์ และมีการซักถามรายละเอียดของการทำวิจัยอย่างคร่าว ๆ ผู้บริหารสถานศึกษาได้ประกาศแนะนำผู้วิจัยหน้าเสาธง หลังจากกิจกรรมหน้าเสาธงในช่วงเช้า และหลักจากนั้นให้เข้าร่วมประชุมกับคณะครูเพื่อแนะนำตัวอย่างเป็นทางการอีกครั้ง

“ยินดีต้อนรับ ช่วงนี้โรงเรียนกำลังปรับปรุงเพราะน้ำท่วมต้นไม้ตายหมด และใกล้งานหลวงพ่อเชิญต้องรีบปลูกต้นไม้ ถ้ามีอะไรขาดเหลือหรือจะเอาเอกสารอะไรก็บอกได้”
(ผู้บริหารสถานศึกษา กรณีศึกษาที่ 4/ 25 ธ.ค. 49)

3.2 ครู

การสร้างความสัมพันธ์กับคณะครูในโรงเรียน ผู้วิจัยจะศึกษาลักษณะเด่นและอุปนิสัยใจคอของครูแต่ละคน ซึ่งตอนแรกผู้วิจัยแนะนำตัวเองว่าเป็นนิสิต กำลังทำวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับโรงเรียนวิถีพุทธ แจ้งเรื่องที่ทำวิจัย วัตถุประสงค์ของการทำวิจัย ผู้วิจัยใช้การพูดคุยทักทายเมื่อมาถึงโรงเรียน ช่วยงานต่าง ๆ เล็ก ๆ น้อย ๆ และมีการขอขนามมาให้คณะครู ทำให้ครูเกิดความไว้วางใจในตัวผู้วิจัยมากขึ้น ดังที่ครูในแต่ละกรณีศึกษาได้กล่าวกับผู้วิจัยว่า

“เอกสารอาจจะเรียงไม่เป็นระเบียบ หายากหน่อยนะ แต่ถ้าไม่ครบบอกพี่ได้ เพราะบางที่มันอยู่คนละตู้”
(ครูผู้รับผิดชอบโครงการ กรณีศึกษาที่ 3 / 28 พ.ย. 49)

“ลืมจะเอาอะไร บอกพี่ได้เลยนะไม่ต้องเกรงใจ”
(ครูผู้รับผิดชอบโครงการ กรณีศึกษาที่ 4 / 27 ธ.ค. 49)

“ขอโทษที่ พอดีเค้าเพิ่งมาประเมินผลงานพี่ก็เลยค่อนข้างยุ่ง เลยต้องรอนานเลย ...น้องพอรู้จักอาจารย์ที่จุฬาที่สามารถแนะนำการทำผลงานเกี่ยวกับการพัฒนานักเรียน ทางด้านการคิดใหม่ ถ้ามีช่วยแนะนำหรือถ้าจะติดต่อจะต้องทำอย่างไรบ้าง...”

(ครูผู้รับผิดชอบโครงการ กรณีศึกษาที่ 1/ 22 ม.ค. 50)

3.3 นักเรียน

วิจัยเข้าไปศึกษาวิจัยในครั้งนี้แสดงบทบาทเป็นบุคลากรคนหนึ่งในโรงเรียน และนอกจากนี้ผู้วิจัยช่วยนักเรียนทำเขตพัฒนาในช่วงเช้า มีการพูดคุยกับนักเรียนทุกครั้งที่มีโอกาส เช่น ตอนเช้าก่อนเข้าแถว ตอนพักกลางวันและหลังเลิกเรียน ทำให้ผู้วิจัยสนิทสนมคุ้นเคยกับนักเรียนมากขึ้น ขณะพูดคุยกับนักเรียน นักเรียนได้กล่าวกับผู้วิจัยว่า

“พี่เรียนคณะอะไร....หนูเรียนเคมีไม่รู้เรื่องเท่าไร พี่น่าจะมาสอนที่นี้”

(นักเรียน กรณีศึกษาที่ 1 / 18 ม.ค. 50)

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนครอบคลุม และเพื่อตอบปัญหาวิจัยได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด วิธีการที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ มีดังนี้

4.1 การวิเคราะห์เอกสาร (Document Research) ผู้วิจัยศึกษาเอกสารและใช้ข้อมูลประกอบเอกสารการศึกษา ดังนี้

1. ศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา ผู้วิจัยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเริ่มจากประวัติความเป็นมาของโรงเรียนวิถียุทธ ความหมายของโรงเรียนวิถียุทธ รูปแบบและลักษณะโรงเรียนวิถียุทธ แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถียุทธ การจัดวิถียุทธสู่การเรียนรู้ และตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถียุทธ นอกจากนี้ทำการศึกษาเกี่ยวกับรายละเอียดของรูปแบบการจัดการเรียนการสอนเพื่อกำหนดกรอบการแนวทางในการศึกษา

2. ศึกษาสภาพทั่วไปของโรงเรียน จำนวนนักเรียน สภาพชุมชน

3. ศึกษาเพื่อเป็นการประกอบผลการวิจัย ผู้วิจัยศึกษาทั้งเอกสารของโรงเรียน เช่น แผนกลยุทธ์ของสถานศึกษา สารสนเทศทางการศึกษาของสถานศึกษา แผนการสอน บันทึกประจำวัน แฟ้มผลงานและกิจกรรมต่าง ๆ ผลงานของนักเรียน แฟ้มสะสมผลงานของนักเรียน เพื่อประกอบผลการวิจัยในการจัดการเรียนการสอนและคุณลักษณะของนักเรียน

4.2 การสังเกต ผู้วิจัยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยจะสังเกตสภาพโรงเรียน และกิจกรรมทั่ว ๆ ไป ผู้วิจัยใช้กรอบการสังเกตของ Lofland (อ้างถึงในนิศา ชูโต, 2545) ซึ่งประกอบด้วยแนวคิด 6 ด้าน ดังนี้

1. การกระทำ (Acts) ผู้วิจัยสังเกตชีวิตประจำวัน การกระทำ ตลอดจนพฤติกรรมที่แสดงออกในด้านต่าง ๆ ของบุคคลในสนาม สังเกตพฤติกรรมที่กรณีศึกษาแสดงออกในเรื่องต่าง ๆ ของบุคคลในสนาม ที่เกี่ยวกับกระบวนการจัดการเรียนการสอน และคุณลักษณะของผู้เรียน เช่น วิธีการสอนของครู พฤติกรรมของนักเรียนในระหว่างเรียน การมาโรงเรียน การเล่น การพูดจากับเพื่อนนักเรียนด้วยกัน หรือพูดจากับครู เป็นต้น

2. กิจกรรม (Activities) ผู้วิจัยสังเกตการณ์กระทำของบุคคลหลาย ๆ คนที่แสดงความสำคัญและเกี่ยวข้องกัน ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่มีกระบวนการ มีขั้นตอน แบบแผน เช่น กิจกรรมการเรียนการสอนในชั้นเรียน กิจกรรมหน้าเสาธง การรับประทานอาหารกลางวัน เป็นต้น

3. ความหมาย (Meanings) ผู้วิจัยสังเกตการณ์ให้ความหมายของการกระทำหรือกิจกรรม โดยคำพูดที่แสดงออกของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในเรื่องเกี่ยวกับการเรียนการสอนของโรงเรียนวิถีพุทธ รวมทั้งคุณลักษณะของผู้เรียนที่ได้รับการเรียนการสอนของโรงเรียนวิถีพุทธ เช่น ความรู้สึกของครูและนักเรียนที่มีต่อการเป็นโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียน

4. ความสัมพันธ์ (Relationship) ผู้วิจัยสังเกตความสัมพันธ์ของบุคคลในโรงเรียน ทั้งความสัมพันธ์ของผู้บริหาร ครู นักเรียน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงที่เกิดขึ้นในสนาม รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

5. การมีส่วนร่วม (Participation) ผู้วิจัยสังเกตการณ์มีส่วนร่วมของผู้บริหาร ครู และนักเรียน เช่น ครูและนักเรียนร่วมกันทำกิจกรรมในชั้นเรียน การรับประทานอาหารกลางวันร่วมกัน การสนทนาของครูในช่วงการรับประทานอาหารกลางวัน การรวมกลุ่มของนักเรียน เป็นต้น

6. สถานที่ (Settings) เป็นการสังเกตสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ได้แก่ ลักษณะที่ตั้ง สภาพภูมิศาสตร์ ห้องเรียน ห้องพักครู ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การทำงาน ความคิด ทศนคติ เป็นต้น

4.3 การสัมภาษณ์ (Interview) ผู้วิจัยต้องเก็บข้อมูลหลากหลายกลุ่ม และหลากหลายสถานที่ สถานการณ์ซึ่งบุคคลมีความแตกต่างกันทางด้านภูมิหลัง เศรษฐกิจและสังคม วิธีสัมภาษณ์จึงใช้ทั้งวิธีการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ (Formal Interview) และวิธีการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (Informal Interview) เน้นการพูดคุยธรรมดาเป็นกันเอง ซึ่งต้องแสดงให้เห็นให้ผู้ให้ข้อมูลมีความเชื่อมั่นในผู้วิจัยและเปิดเผยข้อมูลให้มากที่สุด โดยมีวิธีการ ดังนี้

1. การสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ (Formal Interview) โดยเฉพาะครั้งแรกที่ต้องลงสนามและต้องติดต่อกับบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้บริหาร ซึ่งผู้วิจัยจะนำหนังสือส่งตัวจากภาควิชาวิจัยการศึกษาในการขอพบ เพื่อขออนุญาตทำวิจัยและขอข้อมูลในขณะศึกษาในภาคสนามอย่างเป็นทางการ พร้อมทั้งขอเบอร์โทรศัพท์อาจารย์ผู้รับผิดชอบโครงการเพื่อติดต่อในภายหลัง ในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยกำหนดประเด็นในการศึกษาอย่างกว้าง ๆ

2. การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (Informal Interview) ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้บริหาร ครู และนักเรียน โดยการกำหนดกรอบการสัมภาษณ์อย่างกว้าง ๆ โดยมีลักษณะสำคัญ คือ 4 ประการ คือ

1. แบบเปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบผู้ให้ข้อมูล เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญสามารถตอบคำถามได้อย่างเต็มที่และอิสระ

2. แบบมีจุดสนใจเฉพาะหรือแบบเจาะลึก (Indept Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ผู้วิจัยต้องการ

3. แบบตะล่อมกล่อมเกล่า (Probe) เป็นการสัมภาษณ์เพื่อให้ทราบความรู้สึกนึกคิดและทัศนคติของคนที่อยู่ในสนามที่มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เป็นวิธีการที่ผู้วิจัยต้องระวังคำถามเพื่อให้ข้อมูลเปิดเผยข้อมูลให้มากที่สุด

4. สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information) เป็นการสัมภาษณ์ในกรณีที่เฉพาะบางเรื่องที่มีผู้รู้และสามารถอธิบายได้

ลักษณะการสัมภาษณ์ของผู้วิจัยจะเน้นการพูดคุยแบบเป็นกันเองในเรื่องทั่ว ๆ ไปหรือเกี่ยวกับกิจกรรมที่กำลังดำเนินอยู่ในขณะนั้นก่อน จากนั้นจึงพยายามโยงเข้าสู่เรื่องที่คุณต้องการในภายหลัง สำหรับการศึกษานี้ จะทำให้การสัมภาษณ์กรณีศึกษาและบุคคลที่เกี่ยวข้อง คือ ผู้บริหารโรงเรียน ครู และนักเรียน โดยมีวิธีการดังนี้

1. ผู้บริหารโรงเรียน ลักษณะการสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยใช้ จะเน้นการสนทนาพูดคุยอย่างเป็นกันเอง โดยตั้งคำถามเปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบ เพื่อให้ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถตอบคำถามได้อย่างเต็มที่และอิสระ

2. ครู ในการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยเลือกครูที่ว่างจากกิจกรรมการเรียนการสอน หรือในบางครั้งครูก็ให้เข้าไปดูการเรียนการสอนในห้อง ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงก่อนเข้าห้องเรียน พักกลางวัน ลักษณะการสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยใช้จะเน้นการสนทนาพูดคุยอย่างเป็นกันเอง อย่างเป็นธรรมชาติ และส่วนใหญ่ผู้วิจัยร่วมรับประทานอาหารกลางวันกับครู เพื่อให้รู้สึกเป็นกันเองกับผู้วิจัยมากขึ้น

3. นักเรียน ผู้วิจัยมีโอกาสพูดคุยกับนักเรียนในช่วงเช้าก่อนทำกิจกรรมหน้าเสาธง และพูดคุยได้เต็มที่ในช่วงเวลาพักกลางวัน ผู้วิจัยจะดำเนินการพูดคุยกับนักเรียนในเรื่องทั่ว ๆ ไปที่ประเด็นความสนใจของนักเรียนในขณะนั้น หลังจากที่นักเรียนมีความคุ้นเคยและรู้สึกไว้วางใจในตัวผู้วิจัยแล้ว ผู้วิจัยก็เริ่มเข้าประเด็นในการสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์ นักเรียน ผู้วิจัยประสบปัญหาเล็กน้อยเนื่องจากนักเรียนค่อนข้างขาดทักษะในการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด การเรียบเรียงคำพูดทำได้ช้าและไม่สามารถถ่ายทอดออกมาได้อย่างชัดเจน ผู้วิจัยได้แก้ปัญหาโดยการช่วยสรุปความแล้วถามย้อนกลับเพื่อตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้ง

5. เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิจัย

การศึกษานี้ผู้วิจัยถือได้ว่าเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดในการวิจัย แต่เพื่อให้ข้อมูลมีความแม่นยำยิ่งขึ้นผู้วิจัยใช้เครื่องมือช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลายวิธีการโดยมีแบบบันทึกเอกสาร เช่น แบบบันทึกข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและหลักฐานที่มีการบันทึกไว้ตามสภาพปกติ แบบสังเกต เช่น แนวทางการสังเกตสภาพโรงเรียน ชั้นเรียน แบบสัมภาษณ์ แนว

ทางการสัมภาษณ์ครู นักเรียน นอกจากนี้ผู้วิจัยต้องเตรียมอุปกรณ์ภาคสนาม เช่น เครื่องบันทึกภาคสนาม สมุดบันทึก และกล้องถ่ายรูป

จากการลงเก็บข้อมูลภาคสนามในแต่ละกรณีศึกษา ผู้วิจัยได้ทำการสรุปแหล่งข้อมูลของแต่ละกรณีศึกษา ดังตารางที่ 6 รายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ 6 สรุปแหล่งข้อมูลในการศึกษาภาคสนาม

แหล่งข้อมูล	กรณีศึกษาที่ 1	กรณีศึกษาที่ 2	กรณีศึกษาที่ 3	กรณีศึกษาที่ 4
1. บุคคล	1.1 ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 1 คน 1.2 ครูผู้รับผิดชอบ โครงการจำนวน 1 คน 1.3 ครูที่สอนในวิชาต่าง ๆ จำนวน 13 คน 1.4 นักเรียน 22 คน	1.1 ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 1 คน 1.2 ครูผู้รับผิดชอบ โครงการจำนวน 1 คน 1.3 ครูที่สอนในวิชาต่าง ๆ จำนวน 10 คน 1.4 นักเรียน 19 คน	1.1 ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 1 คน 1.2 ครูผู้รับผิดชอบ โครงการจำนวน 1 คน 1.3 ครูที่สอนในวิชาต่าง ๆ จำนวน 15 คน 1.4 นักเรียน 20 คน	1.1 ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 1 คน 1.2 ครูผู้รับผิดชอบ โครงการจำนวน 1 คน 1.3 ครูที่สอนในวิชาต่าง ๆ จำนวน 15 คน 1.4 นักเรียน 20 คน
2. สถานการณ์	2.1 ช่วงก่อนกิจกรรมหน้า เสาธง 2.2 กิจกรรมหน้าเสาธง 2.3 กิจกรรมการเรียนการสอน 2.4 ช่วงเปลี่ยนคาบเรียน 2.5 ช่วงพักกลางวัน 2.6 ช่วงหลังเลิกเรียน	2.1 ช่วงก่อนกิจกรรมหน้า เสาธง 2.2 กิจกรรมหน้าเสาธง 2.3 กิจกรรมการเรียนการสอน 2.4 ช่วงเปลี่ยนคาบเรียน 2.5 ช่วงพักกลางวัน 2.6 ช่วงหลังเลิกเรียน 2.7 การฝึกซ้อมนาฏศิลป์	2.1 ช่วงก่อนกิจกรรมหน้า เสาธง 2.2 กิจกรรมหน้าเสาธง 2.3 กิจกรรมการเรียนการสอน 2.4 ช่วงเปลี่ยนคาบเรียน 2.5 ช่วงพักกลางวัน 2.6 ช่วงหลังเลิกเรียน	2.1 ช่วงก่อนกิจกรรมหน้า เสาธง 2.2 กิจกรรมหน้าเสาธง 2.3 กิจกรรมการเรียนการสอน 2.4 ช่วงเปลี่ยนคาบเรียน 2.5 ช่วงพักกลางวัน 2.6 ช่วงหลังเลิกเรียน
3. เอกสาร	3.1 แผนการจัดการเรียนรู้ 3.2 แบบการวัดและการ ประเมินผล 3.3 เอกสารรายงานการ ประเมินตนเองตามตัว บ่งชี้ของโรงเรียนวิถี พุทธ 3.4 โครงการการจัด กิจกรรม 3.5 วารสารประจำ โรงเรียน	3.1 แผนการจัดการเรียนรู้ 3.2 แบบการวัดและการ ประเมินผล 3.3 เอกสารแนะนำ โรงเรียน 3.4 โครงการการจัด กิจกรรมของทาง โรงเรียน 3.5 วารสารประจำ โรงเรียน 3.6 แผนงานจริยธรรม ประจำปี 3.7 สมุดรายงานผลการ ประเมินคุณภาพผู้เรียน 3.8 รายงานโครงการใน วิชาวิทยาศาสตร์	3.1 แผนการจัดการเรียนรู้ 3.2 แบบการวัดและการ ประเมินผล 3.3 เอกสารแนะนำ โรงเรียน 3.4 เอกสารการจัดทำ กิจกรรมต่าง ๆ 3.5 สมุดบันทึกการ ประเมินคุณลักษณะ อันพึงประสงค์ 3.6 สมุดบันทึกการอบรม ประจำวันในช่วง กิจกรรมหน้าเสาธง	3.1 แผนการจัดการเรียนรู้ 3.2 เอกสารแนะนำ โรงเรียน 3.3 เอกสารการจัดทำ กิจกรรมต่าง ๆ 3.4 ผลงานของนักเรียนใน เรื่องวันมาฆบูชา 3.5 ผลงานของนักเรียนใน เรื่องหลักธรรมประจำใจ 3.6 สมุดบันทึกการเรียน ธรรมะในวันอาทิตย์ของ นักเรียน 3.7 แบบบันทึกการเข้าร่วม กิจกรรม 3.8 แบบประเมิน คุณลักษณะอันพึงประสงค์

ระยะที่สาม : การจัดกระทำข้อมูล

หลังจากที่ผู้วิจัยได้เข้าสู่สนามเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล ขั้นตอนต่อไปที่ต้องทำไปพร้อมกับ การเก็บรวบรวมข้อมูล คือ การจัดกระทำข้อมูล ได้แก่ การลดทอนข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล และขั้นตอนสุดท้ายคือ นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์มานำเสนอเขียนเป็นรายงานการวิจัย

1. การลดทอนข้อมูล

การศึกษาภาคสนามในแต่ละวันผู้วิจัยจดบันทึกข้อมูลภาคสนามแบบละเอียด (Full field note) หลังจากนั้นผู้วิจัยนำมาอ่านทบทวน และลงความคิดเห็นเบื้องต้นแล้วจะพิจารณาว่าข้อมูลที่ได้มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นในการศึกษา และนำมาเขียนประเด็นในการศึกษาเอาไว้ให้ชัดเจน เช่น กิจกรรมการเรียนการสอน คุณลักษณะของผู้เรียน นอกจากนั้นผู้วิจัยยังได้เพิ่มเติมข้อคิดเห็นหรือประเด็นวิเคราะห์ในเรื่องนั้น ๆ

2. การตรวจสอบข้อมูล

ในระหว่างที่เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยจะต้องทำการตรวจสอบความถูกต้องครบถ้วนของข้อมูลที่ได้มาด้วย ทั้งด้านความตรงและความเที่ยงของข้อมูล โดยใช้วิธี

การตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation)

1 การตรวจสอบด้านความครบถ้วนของข้อมูล (Data Triangulation)

เมื่อผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลมาแล้ว จะทำการพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ได้มานั้นมีความถูกต้องหรือไม่ โดยกาตรวจสอบจากแหล่งที่มาของข้อมูล ซึ่งได้แก่ แหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคล เป็นการตรวจสอบด้านความถูกต้องของข้อมูลว่า เมื่อเวลาต่างกัน ต่างสถานที่และ ผู้ให้ข้อมูลที่ต่างบุคคลกันแล้วข้อมูลที่ได้มาจะเหมือนกันหรือไม่

1.1 แหล่งเวลา ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกันแต่ต่างเวลากัน เช่น สัมภาษณ์ครูผู้รับผิดชอบโครงการในแนวทางการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียน ซึ่งครูผู้รับผิดชอบโครงการได้กล่าวดังนี้

“เวลาที่สอนทุกครั้งที่ต้องให้นักเรียนนั่งสมาธิก่อน อย่างน้อย 1 นาที เพื่อให้นักเรียนมีความพร้อมที่จะเรียน มีสติ ไม่ใช่อยู่ดี ๆ เรียนเลย และทุกครั้งเวลาที่สอนก็จะพยายามสอดแทรกคุณธรรมให้เด็กได้ทุกคาบ บางทีก็ยกมาจากข่าวมาจากพฤติกรรมนักเรียน ยังไงก็พยายามพูดทุกวันเพื่อให้เขาซึมซับ ไม่ใช่แต่ในห้องเรียนนะ ที่นี้จะมีครูเวรพูดด้วยในช่วงเช้า พักกลางวันก็มีพูดบ้าง และโรงเรียนเราจะให้เด็กได้แสดงบทบาทสมมติในตอนเช้าแถวเช้าเกี่ยวกับคุณธรรมต่างๆ แต่จะทำเฉพาะเด็กมัธยมเท่านั้นนะ”

(ครูผู้รับผิดชอบโครงการ กรณีศึกษาที่ 4 : สัมภาษณ์ / 27 ธ.ค.49 (ช่วงกิจกรรมหน้าเสาธง))

“เด็กมันสอนง่าย เราต้องเอาใจใส่ ฝึกให้เป็นนิสัยโตขึ้นมันจะได้จำน้อย ต้องสอดแทรกคุณธรรมทุกครั้งที่มีโอกาสเพื่อให้เด็กได้ซึมซับ และส่วนใหญ่เวลาที่สอนที่จะพยายามสอดแทรกให้เด็กเข้าตลอดและตัวครูก็ต้องเป็นแบบอย่างด้วยนะ เขาจะเห็นว่าสิ่งที่ดีมันปฏิบัติอย่างไร ไม่ใช่ได้แต่สอนแต่ตัวเองทำไม่ได้”
(ครูผู้รับผิดชอบโครงการ กรณีศึกษาที่ 4 : สัมภาษณ์ / 27 ธ.ค.49(ช่วงพักกลางวัน))

1.2 แหล่งสถานที่ ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกันแต่ต่างสถานที่กัน เช่น การสัมภาษณ์ครูผู้รับผิดชอบโครงการเกี่ยวกับความตั้งใจ ชยันหมั่นเพียร และความอดทนในการเรียนของผู้เรียน

“ช่วงนี้สอนไม่ทันเพราะเปิดช้า น้ำท่วมโรงเรียน เลยต้องสอนเสริมช่วงเย็นเลิกสี่โมงเย็นและสอนเสริมในวันเสาร์ วันอาทิตย์สอนธรรมะตามปกติ เด็กมาทุกวันมาเรียนทุกวันช่วงนี้หนักหน่อยแต่เค้าก็มากันนะ ”

(ห้องพักครู กรณีศึกษาที่ 4: สัมภาษณ์/ 27 ธ.ค.49)

“บางที่มีประกวดอะไรเด็กก็อยากไปร่วมด้วย เค้าสนใจเราก็ช่วยแนะนำ บางที่เค้าหาข้อมูลกันเองพวกเด็กที่โดนน้อยเค้าจะหาข้อมูลกันเองบางที่เค้าก็ต้องนั่งรถไปที่ห้องสมุดที่ ว.ค.กันเอง”

(รถยนต์ส่วนตัวของครู กรณีศึกษาที่ 4: สัมภาษณ์/ 28 ธ.ค.49)

1.3 แหล่งบุคคล ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกันแต่ต่างบุคคลกัน เช่น ครูผู้รับผิดชอบโครงการ ครู และนักเรียน เช่น ผู้วิจัยสัมภาษณ์เกี่ยวกับคุณลักษณะด้านจิต (จิตใจ/อารมณ์) ประเด็นความกตัญญูรู้คุณ ตอบแทนคุณ

“บางที่เวลาเจอผู้ปกครอง เราต้องสอบถามว่าเวลาอยู่บ้านเป็นไง ส่วนใหญ่ก็มีดีบ้าง แต่ก็ช่วยทำงานบ้าน พุดจาเพราะ แต่บางครั้งอาจมีเสียงบ้าง”

(ครูประถมศึกษาปีที่ 5 กรณีศึกษาที่ 4: สัมภาษณ์/ 27 ธ.ค.49)

“โรงเรียนมีการไปเยี่ยมบ้านเด็ก แต่ไม่ได้บอกไว้ล่วงหน้า ไปถึงเด็กเค้าก็ช่วยทำงานบ้าน”

(ครูผู้รับผิดชอบโครงการ กรณีศึกษาที่ 4: สัมภาษณ์/ 27 ธ.ค.49)

“ถึงบ้านหนูก็อาบน้ำ ช่วยยายทำงานบ้านด้วย”

(นักเรียน กรณีศึกษาที่ 4: สัมภาษณ์/ 29 ธ.ค.49)

2. การตรวจสอบด้านความเป็นจริงของข้อมูล

โดยการตรวจสอบด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (Methodology Triangulation) คือ การที่ผู้วิจัยตรวจสอบได้โดยการใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในเรื่องเดียวกันที่หลากหลายวิธี ได้แก่ การสังเกต การสัมภาษณ์ และการวิเคราะห์เอกสาร

3. การตรวจสอบด้านความแม่นยำและความน่าเชื่อถือของข้อมูล

โดยการตรวจสอบจากการวิเคราะห์ข้อมูล คือ เมื่อผู้วิจัยได้ข้อมูลที่เก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยตรวจสอบจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญและผู้ที่เกี่ยวข้องว่า ผู้วิจัยตีความหมายถูกหรือไม่อย่างไร และเนื่องจากผู้วิจัยใช้เวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นเวลานาน จนสามารถตรวจสอบและเข้าใจประเด็นสำคัญได้อย่างถูกต้อง

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

โดยในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลในแต่ละโรงเรียนด้วยวิธีการ ดังต่อไปนี้

3.1 การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยเน้นเนื้อหาที่อิงจากกรอบแนวคิด การวิจัยและสามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้อย่างถูกต้อง

3.2 การวิเคราะห์แบบสร้างข้อสรุป คือ การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Analysis) ใช้การ ตีความหมายเพื่อสร้างข้อสรุปจากเหตุการณ์ที่ได้จากการสังเกต สัมภาษณ์และวิเคราะห์เอกสาร และใช้วิธีการวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดของข้อมูล

3.3 การวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดของข้อมูล (Typological Analysis) คือ การจำแนกข้อมูลเป็นชนิด ๆ โดยการใช้แนวคิดทฤษฎีและแบบไม่ใช้แนวคิดทฤษฎี

3.4 การวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบข้อมูล คือ การที่ผู้วิจัยนำเหตุการณ์หลายๆ เหตุการณ์ที่ได้จำแนกข้อมูลนั้นแล้วมาเปรียบเทียบกัน การใช้วิธีการเปรียบเทียบหรือวิเคราะห์ เช่นนี้ จะนำไปสู่การสร้างข้อสรุปเชิงนามธรรมและการสร้างทฤษฎีโดยใช้วิธีการสร้างข้อสรุปจากการวิเคราะห์เปรียบเทียบ (Constant Comparative Analysis)

4. การนำเสนอข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยพยายามสร้างมโนทัศน์ของสภาพการณ์ธรรมชาติ จากข้อมูลที่ได้มา เป็นการสร้างภาพรวมจากเหตุการณ์ย่อย ๆ ทั้งหมดที่เกิดจากเหตุการณ์ที่พบ ซึ่งเป็นลักษณะของการอุปนัย (Inductive Approach) จากนั้นเขียนรายงานการวิจัยแบบพรรณนา (Description) และพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) โดยผู้วิจัยได้วิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเป็น 2 ตอน คือ ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลของแต่ละกรณีศึกษาที่ประกอบด้วย ประเด็นสำคัญ 2 ประเด็น คือ ประเด็นที่ 1 รูปแบบการเรียนการสอนของโรงเรียนวิถิพุทธ ประเด็นที่ 2 คุณลักษณะของ

ผู้เรียนที่เกิดขึ้นจากรูปแบบการเรียนการสอนของโรงเรียนวิถีพุทธ และตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์
เปรียบเทียบรูปแบบการเรียนการสอนของโรงเรียนวิถีพุทธ และคุณลักษณะของผู้เรียนที่เกิดขึ้น
จากรูปแบบการเรียนการสอนของโรงเรียนวิถีพุทธ จำแนกตามรายละเอียดของการวิเคราะห์